

Φ И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
V 2014 10
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Нина Говедар
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

УДК 82.091(=163.41)
DOI 10.7251/fl1410273g

КОМПАРАТИСТИКА У СРБА

Појмовник ујоредне књижевности (2013), зборник радова, уредници Бојан Јовић, Тихомир Брајовић, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Готово је парадоксално како народ који сам себе сагледава и доживљава готово искључиво кроз поређење са другима, успјешно тај исти систем поређења заобилази на пољу изучавања књижевности. Наиме, иако се код нас често појављују радови који одређене књижевне појаве посматрају са различитих компаратистичких становишта, чини се да је овакав приступ проучавању књижевности у нашој средини више спорадична појава него систематски приступ. Изузмемо ли допринос који су компаративном проучавању књижевности, нарочито српске, дали Зоран Константиновић, Гвозден Ерор или, рецимо, Станиша Тутњевић, компаратистичке студије наше књижевности се свде на рјечнике књижевних термина, који између осталог доносе преглед компаратистичких термина и понеки рад који се компарацијом бави са, најчешће, само једног аспекта.

Имајући то на уму *Појмовник ујоредне књижевности* доживјели смо као покушај да се компаративна пракса код нас напокон обједини, како бисмо скуп радова који се упоредним/компаративним проучавањем књижевности баве и када је у питању теорија и терминологија и када је посриједи примјена компаратистичких метода на конкретном тексту.

Зборник *Појмовник ујоредне књижевности* објављен је 2013. године у издању Института за књижевност и уметност, а у уредништву Бојана Јовића и Тихомира Брајовића. Објављен је као трећи у серији зборника пројекта *Српска књижевност у европском културном њросијору*, а замишљен је, према ријечима уредника, као прва од свезака у серији која ће се бавити како појмовима везаним за савремену

компаратистику, тако и свим оним појавама у савременој књижевности и култури који захтијевају компаративни приступ. Један од циљева зборника такође се односи на развијање тзв. мрежа концепата које би омогућавале ширење потенцијалних појава и тема којима би се аутори бавили, али и стварање терминолошке платформе која ће у будућности заузети своје мјесто у неким будућим рјечницима књижевних термина, али и самој научној пракси, свакако.

Појмовник се састоји од четрнаест текстова који се баве различитим проблемима и мотивима занимљивим са компаративног становишта, а који су према тематској сродности подијељени у четири цјелине. Првој цјелини припада само један текст прегледног карактера који се бави развојем и стањем савремене компаратистике. У другом дијелу налазе се четири текста чија је главна тема мултикултуралност у књижевности. Трећу цјелину чине радови чији је фокус ужег карактера од претходних и који су базирани на проучавању одређенијих појава и ужих компаратистичких питања. У посљедњој цјелини налазе се радови који изучавају појединачне и специфичне појаве у књижевности са аспекта упоредног проучавања.

Зборник отвара рад Адријане Марчетић *Компаративна књижевност некад и сад*, који како смо раније напоменули доноси преглед развоја компаратистике, расправљајући на почетку о самом њеном називу – помало незграпној синтагми *компаративна књижевност*, која алудира на постојање неке књижевности која је по својој врсти компаративна, умјесто на сами приступ изучавању, који се базира на

компарацији. Ауторка даље износи неке основне чињенице о настанку ове дисциплине у 19. вијеку и њеном свођењу на проучавање тадашњих пет великих свјетских књижевности (њемачка, шпанска, италијанска, француска и енглеска), када се предмет проучавања готово поклапао са Гетеовом формулацијом свјетске књижевности. Компаративни приступ проучавању књижевности ће своје вријеме доживјети тек у тренутку када овакав принцип поређења великих свјетских литература почну примјењивати припадници *малих* националних литература како би привукли пажњу на себе. Ауторка даље подсјећа на појаву два потпуно различита приступа који су унијели нове расправе међу компаратисте: француски историјско-биографски метод са једне и истраживање контактних веза, извора и утицаја са друге стране, те развој различитих тумачења исправног компаратистичког метода која се јављају на америчким универзитетима у другој половини 20. вијека. Свој рад ауторка завршава прегледом стања у савременој компаратистици, наглашавајући Сосијеву идеју о метадисциплинарности као највреднијој специфичности компаративне књижевности, јер управо она има могућност да посредује између различитих дисциплина, омогућивши нам да сагледамо најширу могућу слику.

У свом раду *Славистичка компаративистика* Дејан Ајдачић бави се питањем појма и домета компаративног проучавања словенских књижевности у односу једних према другима, али и у односу према другим филолошким и нефилолошким дисциплинама. Ајдачић у раду наводи примјере преплитања различитих умјетничких дисциплина као што су књижевност и филм, те њиховом међусобном прожимању и угледању једних на друге, али и утицаја усмене традиције у компаративним проучавањима, при чему се посебно осврће на митолошке и фолклорне мотиве. Аутор такође скреће пажњу на постојање националних и међунационалних истраживања, у којима се пореде двије словенске или једна словенска и друга несловенска књижевност. У другом дијелу свога рада аутор се осврће на вањске елементе који су утицали на развој славистичке

компаратистике, попут промјена система и стварања својеврсних словенских унија или модернизације технологије, које су додатно допринијеле развоју дисциплине. Ајдачић се задржава и на могућностима синхронијског и дијахронијског успостављања веза унутар различитих словенских књижевности, који у крајњем случају доводе до књижевноисторијских синтеза словенских књижевности. Свој рад аутор завршава подсјећањем на највећа имена словенске компаратистике од њених самих почетака у 19. вијеку и Павела Јозефа Шафарика, и закључивши списак са Зораном Константиновићем, који је коначно синтетизовао достигнућа српских компаратиста, те се осврћући на поједине часописе и зборнике који за предмет интересовања имају поредбена питања у књижевности.

Тихомир Брајовић осим као уредник, свој допринос *Појмовнику* дао је и као аутор рада под називом *Компаративно проучавање јужнословенских књижевности* у коме доноси преглед најзначајнијих пројеката који су се бавили компаративним релацијама унутар различитих јужнословенских књижевности, како на хоризонталном, географском – југо/јужнословенском, тако и на вертикалном, историјском плану. Предмет ауторовог интересовања јесте развој теоријске мисли о упоредном проучавању књижевности на овим просторима, проблематика појма и именовања дисциплине, као и постојање различитих фактора и књижевних струја које су утицале на формирање јужнословенске компаратистике. Брајовић се, такође, осврће на политичке и социјалне прилике које су директно или посредно утицале на развој упоредног проучавања књижевности на јужнословенским просторима, те на то колико је утицаја на дисциплину имала поликултурална средина ових простора. Аутор се задржава и на вишеструким могућностима гранања мреже проучавања јужнословенских књижевности, с једне стране у регионалном контексту и у односу према другим европским или свјетским књижевностима, и са друге стране у међусобним бинарним (српска књижевност – хрватска књижевност) или

чак трипартитним односима (српска – македонска – бугарска књижевност).

Друга два рада у овом дијелу зборника баве се канадском књижевношћу, и то један из англофоног, а други из франкофоног угла. Наиме, ауторка Зорица Ђерковић Јоксимовић у свом раду *Канадска књижевност – њојед из англофоног угла* бави се проблемом дефинисања канадске књижевности, која свој врло специфичан положај дугује не само билингвалности него и веома присутној мултикултуралности. С једне стране, могуће ју је посматрати као јединствену канадску књижевност, а са друге налазимо диференцирану англофону и франкофону канадску књижевност. Када томе додамо утицаје мигрантске књижевности, која је у Канади врло развијена, видимо да су могућности за упоредно проучавање канадске књижевности заиста огромне. Ауторка у раду доноси и основне факте о развоју англофоне књижевности у Канади, утицајима и везама, те о развоју свијести о постојању двије одвојене књижевности унутар једне, што је дало двојструке могућности за проучавање. У раду нам се скреће пажња и на својерсне парадоксе развоја канадске књижевности, попут појава англофоних писаца у крајње франкофоним покрајинама и обрнуто, али и на отпор који се код англофоних писаца јавља према идеји о интерамеричкој књижевности, која је потекла из сусједних Сједињених Америчких Држава. На самом крају рада ауторка нас подсећа на битну чињеницу да тзв. етничка књижевност у Канади има велики утицај на развој ове умјетности уопште, те на нека имена српског поријекла која на канадској књижевној сцени заузимају значајна мјеста.

Рад *Компаративни аспекти канадске франкофоне књижевности* Јелене Новаковић, са друге стране доноси поглед на канадску књижевност из другог угла. Износи чињенице о поменутој мултикултуралности и вишејезичности као једној од основних одлика канадске књижевности, ауторка се базирала на бинарне везе које се тичу франкофоне књижевности. На првом мјесту, анализирају се квебекско-француске везе, постављене на угледању књижевности Квебека на француску писану

ријеч, која је неприкосновен узор све до почетка 20. вијека када се код канадских писаца јавља потреба за афирмацијом сопственог израза. Ипак, интертекстуалност књижевности Квебека у односу на француске узор, остаје једна од основних специфичности франкофоне канадске књижевности. У наставку рада ауторка се осврће на односе франкофоне и англофоне канадске књижевности, са посебним акцентом на америчке културне утицаје које припадници француског језичког насљеђа одбацују. Мултикултуралност као једна од основних одлика Канаде ипак је претјерано утицајна да би двије књижевности успјеле да игноришу међусобне утицаје. Постепено, франкофоне књижевност ипак усваја одређене моделе из сјеверноамеричке културе, стварајући на тај начин нову струју у канадској књижевности.

Трећи вид књижевне праксе на територији Канаде односи се на врло утицајно *мигрантско писмо*, односно књижевност писаца досељеника, које не само да је извршило велики утицај на канадску књижевност уопште, већ је потенцијално врло плодно тло за компаративистичка истраживања. Ауторка у раду наводи како је утицај овог вида књижевности толико велики на канадску културу уопште, да је један од главних фактора мултикултуралне и интернационалне оријентисаности читавог канадског друштва.

У идућу цјелину *Појмовника упоредне књижевности* сврстано је пет радова који се баве ужим компаративистичким питањима. Рад Бојана Јовића под називом *Авангарда и компаративистика* доноси преглед различитих приступа и одређења појма авангарде, наглашавајући њену зависност не само у односу на друга књижевна дјела него на културне и социолошке појаве, како у датом тренутку, тако и у прошлости. Јовић инсистира на одређењу авангарде као мултикултуралног и интердисциплинарног покрета, који сам по себи представља поље различитих упоредних односа.

Рад Милана Миљковића *Периодика и компаративистика: њракса и нове могућности истраживања* подсећа на двојструки однос проучавања између ове двије дисциплине: с

једне стране кориштење периодике као извора примарне литературе од стране компаративних проучавалаца, а са друге проучавање саме периодике на упоредном плану синхронизацијски или дијахронизацијски. Аутор нам доноси преглед случајева када су компаратисти периодички користили као извор примарне грађе, те долази до закључка како нам упоредна проучавања периодике доносе могућност другачијег сагледавања књижевних појава, са сваком новом генерацијом проучавалаца, због неоптерећености вањским социјалним или политичким факторима из времена из којег сам извор потиче. С друге стране Миљковић тврди како компаративно проучавање саме периодике може бити вишеструко корисно, било да упоредна изучавања базирамо искључиво на домаћој периодици, или поставимо бинарне односе страних и домаћих часописа, трагајући за узорима и везама. Аутор као богат извор нових истраживања такође види дигитализоване форме старе периодике, која би потенцијално могла изродити потпуно нове закључке о овом пољу наше књижевности.

У раду *Књижевности егзила*, Кринка Видаковић Петров бави се различитим концептима изгнанства (избјеглиштво, дисидентство, емиграција, дијаспора), те поставља могућности за упоредно проучавање односа другости – ми/они према различитим аспектима егзила (вјерски, политички, економски). Ауторка рад базира на премиси како онај ко се нађе у егзилу аутоматски има двојну перспективу, односно сагледава појаве и са своје унутрашње, али и са спољашње тачке гледишта. Кључни појам у раду јесте заправо најчешћи мотив књижевности егзила, а то је проблем очувања идентитета и културолошког наслеђа у странијој средини. Не треба занемарити ни могућности упоредног проучавања писаца у егзилу у односу на писце и књижевност насталу на њиховом матичном културолошком тлу.

Предраг Тодоровић својим радом *Билингвизам или двојезичност* доноси преглед неких од најзначајнијих свјетских књижевника који су свјетску славу стекли пишући на другом, нематерњем језику. На самом почетку аутор дефинише двојезичност са више аспеката,

износећи затим све оне социолошке моменте због којих су се одређени писци радије одлучивали за писање на неком другом језику.

На сличном трагу се налази и рад Тијане Тропин *Преводна књижевност* који се бави утицајем исте на српску књижевност. Ауторка се бави не само историјом преводне књижевности на нашим просторима, почев од Ђирила и Методија, већ и различитим утицајима, како на пољу терминологије (књижевне, филозофске), тако и на пољу књижевног израза и стилских утицаја који су из страних у нашу књижевност доспјели управо захваљујући преводима.

У свом раду *Slavia Orthodoxa* Тања Поповић бави се проучавањем проблема везаних за изучавање *Slavia Orthodoxa* књижевности, а у складу са дефиницијом професора Рикарда Пикја. На почетку рада ауторка дефинише сам појам и Пикјоово виђење истог, а затим се бави проблемом класификације књижевности *Slavia Orthodoxa*, те њену припадност опште-европском цивилизацијском наслеђу, али доноси и преглед упоредних студија *Slavia Orthodoxa* и *Slavia Romana*, те осврт на њихов каснији самостални развој.

Биљана Дојчиновић у раду *Невоље са женским, невоље с књижевношћу: њојмови женско писмо и њонокритика на њољујериферији* доноси објашњење оригиналних значења појмова женско писмо и њонокритика, али и њихових нових значења, преради и прилагођавању концепата женског писања и женског пера, како би одговарали савременом контексту српске књижевности и културе.

У тексту *Моштив вампира у свейлу комјарашивној изучавања књижевности* Марија Шаровић пореди првенствено разлике између фолклорног наслеђа српске реалистичке приповијетке и урбаног појма вампира у западно-европском контексту. Ауторка наводи како се у српској књижевности вампир као мотив јавља и у усменом наслеђу и у писаној књижевности, док се у страним књижевностима овај мотив континуирано јавља од времена готског романа. У раду се наводе и два основна типа у којима се мотив вампира јавља у књижевности: на првом мјесту митолошка представа карактеристична за нашу сеоску

приповијетку, и други који је типичан за западноевропске књижевности и отјелотворује се у фигури вампирског лорда. Ова опозиција представља једну од основа упоредног проучавања, а ауторка нам сугерише и неке друге елементе који подлијежу компаративном проучавању, а тичу се полиморфности, симболике и универзалности мотива.

У посљедњем тексту у зборнику *Фарса у дубровачкој књижевности: њорекло, њенеца, њтрансформација (компаративни њрисуи)* Бојана Ђорђевић бави се фарсом у дубровачкој књижевности и њеним односом према овој истој форми у италијанској и француској књижевности. Ауторка се бави постанком ове драмске врсте, те њеним развојем у дубровачкој књижевности, почев од првих фарси Николе Наљешковића, преко Држићеве алегоричне *Новеле од Сџанца*, све до посљедњих дубровачких фарси из пера Марка Бруеровића. Ђорђевићева анализира оригиналност овог жанра у дубровачкој књижевности, подсјећајући на све оне елементе наслијеђене из италијанске и француске књижевности.

Имајући на уму врло незахвалан положај у коме се компаратистика у српској науци о

књижевности данас налази, *Појмовник уџоредне књижевности* свакако можемо сматрати позитивним примјером покретања озбиљних пројеката који за циљ имају систематичан и свеобухватан приступ проучавању књижевности. Концепт зборника, који на почетку доноси радове о постанку и развоју компаратистике у свијету и код нас, те се бави битним термилошким и методолошким питањима, а затим доноси текстове чији су предмет интересовања конкретни проблеми компаратистичких истраживања, постепено нас уводи у упоредна истраживања књижевности. Чини нам се како би управо овакав концепт *Појмовника* могао бити приступачан и разумљив и књижевним лаицима, као што ће, засигурно, бити значајна референца у српској компаратистици у будућности. Остаје нам да се надамо да ће уредништво испунити свој циљ и наставити серију тематских зборника који се баве компаративном књижевношћу, како би проучавање књижевности код нас добило значајан темељ за даљи развој компаратистике.

ngovedar@gmail.com